

Д.В. Смерницький,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА РОЗРОБЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ¹

У статті розглянуто питання адміністративно-правового регулювання проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з розробки та виготовлення спеціальних технічних засобів для здійснення оперативно-технічних заходів правоохоронними органами.

Ключові слова: наукова діяльність, науково-технічна діяльність, науково-дослідна робота, дослідно-конструкторська робота, ліцензування, спеціальні технічні засоби.

В статье рассмотрен вопрос административно-правового регулювання проведення научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ по разработке и изготовлению специальных технических средств для проведения оперативно-технических мероприятий правоохранительными органами.

Ключевые слова: научная деятельность, научно-техническая деятельность, научно-исследовательская работа, опытно-конструкторская работа, лицензирование, специальные технические средства.

In the paper the issues of administrative and legal regulation of research and development work on the development and production of special technical means for carrying out the operational and technical measures by law enforcement are considered.

Keywords: science, scientific and technical activities, scientific research, development and design work, licensing, special means.

Розглядаючи питання про ліцензування сфери розробки та виготовлення спеціальних технічних засобів для правоохоронних органів, слід з'ясувати, хто в державі проводить ліцензування цієї сфери. Отже, згідно з п. 9 Переліку органів ліцензування [1], який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 року № 1698, Службу безпеки України затверджено як орган ліцензування такого виду господарської діяльності – розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації.

Розглянемо далі Порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації [2], який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 року № 1450.

Згідно з п. 2 Порядку замовниками розроблення, виготовлення та придбання СТЗ можуть бути центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділи яких провадять оперативно-розшукову діяльність (далі – державні

¹ Закінчення. Початок у № 4 2014.

замовники), міжнародні правоохоронні організації, спеціальні служби та правоохоронні органи іноземних держав (далі – іноземні замовники).

Норма, встановлена в п. 2 Порядку, визначає суб'єктів, які можуть бути замовниками розроблення та виготовлення СТЗ. Однак, на нашу думку, норма встановлена не чітко стосовно підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також щодо визначення державних замовників. Отже, ми пропонуємо п. 2 Порядку викласти в такій редакції: замовниками розроблення, виготовлення та придбання СТЗ можуть бути центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділам яких надано право згідно з чинними нормативними документами на проведення оперативно-розшукової діяльності (далі – державні замовники), міжнародні правоохоронні організації, спеціальні служби та правоохоронні органи іноземних держав (далі – іноземні замовники).

Визначення державних замовників встановлено в наступному пункті Порядку. Так, згідно з п. 3 Порядку державними замовниками розроблення, виготовлення та придбання СТЗ можуть бути: СБУ, розвідувальні органи, МВС, Державна податкова адміністрація, Держкомкордон, Управління державної охорони, Державний департамент з питань виконання покарань, а також Міноборони в межах, визначених законодавством.

Виконавцями, а в разі потреби співвиконавцями замовлення з розроблення та виготовлення СТЗ можуть бути згідно з п. 4 Порядку наукові організації, підприємства, інші суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, що мають відповідні ліцензії, а також суб'єкти господарювання іноземних держав та безпосередньо державні замовники.

Отже, розроблення, виготовлення та реалізація СТЗ на території України дозволена тільки державним замовника, перелік яких встановлено в п. 3 Порядку. Звісно, встановлення таким чином у Порядку норм щодо державних замовників вимагає при необхідності надання відповідного дозволу іншим суб'єктам на проведення оперативно-розшукової діяльності або позбавлення суб'єктів права вносити відповідні зміни та доповнення до Порядку. На нашу думку, більш доцільно визначати державних замовників на основі чинних нормативних документів, які надають право на проведення оперативно-розшукової діяльності без конкретизації їх у Порядку.

Державні замовники відповідно до п. 9 Порядку погоджують із СБУ основні тактико-технічні характеристики СТЗ, які будуть розроблені або придбані ними (технічні завдання на розроблення та виготовлення СТЗ, технічні умови на виробництво СТЗ та техніко-економічне обґрунтування).

Контроль за якістю виготовлення СТЗ на всіх стадіях їх розроблення, виробництва, доробки, монтажу та поставок державним замовникам, своєчасним їх виконанням здійснюється відповідно до п. 11 Порядку в установленому порядку військовим представництвом державного замовника або військовим представництвом виконавця. У разі відсутності військового представництва в державного замовника контроль за якістю та надійністю СТЗ здійснюється державним замовником шляхом залучення військових представництв на договірних засадах.

Відповідно до п. 5.2.2 ДСТУ 3973-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення” [3] та п. 5.2.3 ДСТУ 3974-2000 “Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні положення” [4] замовник організовує супровід і контроль виконання НД і ДКР на всі їх етапах. Враховуючи наведене вище, а також те, що СТЗ не відноситься до військової техніки, ми пропонуємо викласти п. 11 Порядку в

такій редакції: контроль за якістю виготовлення СТЗ на всіх стадіях їх розроблення, виробництва, доробки, монтажу та поставок державним замовникам, своєчасним їх виконанням здійснюється в установленому порядку військовим представництвом державного замовника. У разі відсутності військового представництва в державного замовника контроль за якістю та надійністю СТЗ здійснюється державним замовником самостійно чи шляхом залучення військових представництв на договірних засадах, або військовим представництвом виконавця в разі прийняття відповідного рішення державним замовником.

Дослідивши Порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та встановивши, що Службу безпеки України затверджено як орган ліцензування цього виду господарської діяльності, розглянемо нормативний документ, який регламентує діяльність Служби безпеки України, а саме Закон України “Про Службу безпеки України” [5].

Згідно зі ст. 1 Закону Служба безпеки України – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України.

На Службу безпеки України покладається відповідно до ст. 2 Закону у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Аналізуючи ст. 2 Закону, слід зазначити, що в статті йде мова лише про науково-технічний потенціал України, поза увагою залишився науковий потенціал відповідно до ст. 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6]. Таким чином, ми пропонуємо доповнити ст. 2 Закону України “Про Службу безпеки України” також і науковим потенціалом України.

Також п. 15 ст. 24 цього Закону, встановлює норму стосовно того, що Служба безпеки України зобов'язана проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України. Оскільки Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність” встановлено низку форм здійснення наукової і науково-технічної діяльності, таких як фундаментальні та прикладні дослідження, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та ін., ми пропонуємо для встановлення більш повної номенклатури наукових досліджень викласти п. 15 ст. 24 Закону [5] у такій редакції: здійснювати наукову і науково-технічну діяльність, впроваджувати її результати в практику діяльності Служби безпеки України.

Підсумовуючи розгляд Закону, України “Про Службу безпеки України”, необхідно зробити висновок. Закон України “Про Службу безпеки України” забезпечує встановлення низки необхідних норм для здійснення Службою безпеки України відповідних дій, спрямованих на забезпечення належної діяльності у сфері розробки та виготовлення спеціальних технічних засобів для проведення оперативно-розшукової діяльності правоохоронними органами, а внесенні зауваження та доповнення забезпечать поширення цього Закону на весь спектр

наукових та науково-технічних досліджень, види і форми яких встановлено в Законі України “Про наукову і науково-технічну діяльність”.

Розглядаючи питання створення спеціальних технічних засобів для оперативно-розшукової діяльності, ми вже з’ясували, що замовником на розробку та виготовлення СТЗ можуть бути тільки державні структури. Тепер необхідно з’ясувати, чи можуть СТЗ перебувати у власності громадян, громадських об’єднань тощо. Так, Постановою Верховної Ради України “Про право власності на окремі види майна” від 17 червня 1992 року № 2471-XII [7] затверджено Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об’єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, а також встановлено спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна.

Згідно з п. 7 до Переліку видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об’єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України відносяться і спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Крім того, згідно з приміткою п. 7 Переліку спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації не можуть також перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності.

Аналізуючи Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна, який затверджено Постановою Верховної Ради України “Про право власності на окремі види майна” від 17 червня 1992 року № 2471-XII [7], зазначимо, що спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації в цьому порядку немає. Отже, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, безперечно, не можуть перебувати у власності громадян, громадських об’єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України.

Далі слід розглянути Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв’язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв’язку, іншими засобами негласного отримання інформації [8], які затверджено Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 30 січня 2011 року № 35 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2011 року за № 225/18963.

Дія цих Ліцензійних умов відповідно до п. 1.3 поширюється на всіх суб’єктів господарювання незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність з розроблення, виготовлення та торгівлі СТЗ.

Згідно з п. 2.1 Ліцензійних умов орган ліцензування видає ліцензії на провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення та торгівлі СТЗ у повному обсязі або частково.

Аналізуючи норми, встановлені в п. 3.2 Ліцензійних умов, зазначимо, що позитивним є встановлення порядку розроблення та виготовлення СТЗ відповідно до стандартів системи розроблення і поставлення продукції на виробництво. Ця норма забезпечує розроблення СТЗ з дотриманням усіх вимог, що встановлюються в державних та галузевих стандартах до проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, виготовлення технічних засобів та їх виробництва.

Розроблення нових або модернізація наявних зразків СТЗ здійснюється ліцензіатом (ліцензіатами) відповідно до п. 4.2 Ліцензійних умов на замовлення державних (іноземних) замовників або в ініціативному порядку шляхом виконання

науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. НДДКР з розроблення нових або модернізації наявних СТЗ на замовлення державних (іноземних) замовників виконуються згідно з технічним завданням (ТЗ), які погоджені органом ліцензування. ТЗ на НДДКР розробляються ліцензіатом або спільно державним (іноземним) замовником і ліцензіатом на підставі вихідних вимог державного (іноземного) замовника. Ініціативні НДДКР з розроблення нових або модернізації наявних СТЗ виконуються після погодження з органом ліцензування ТЗ на ці роботи. У ТЗ на розроблення СТЗ обов'язково визначається їх належність до СТЗ [8].

Аналізуючи Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, зазначимо, що в них чітко встановлені норми стосовно порядку здійснення розробки та виготовлення спеціальних технічних засобів для оперативно-розшукової діяльності правоохоронними органами, в тому числі щодо проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з розробки СТЗ у повній відповідності державним та галузевим стандартам з розробки, виготовлення та поставлення продукції на виробництво.

І на завершення розглянемо Порядок контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації [9], який затверджено наказом Центрального управління Служби безпеки України 31 січня 2011 року № 35 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2011 року за № 226/18964.

Згідно з п. 1.2 Порядку контроль за додержанням ліцензіатами Ліцензійних умов шляхом проведення планових і позапланових перевірок у межах своїх повноважень здійснює Служба безпеки України як орган ліцензування (далі – орган ліцензування). Перевірки додержання ліцензіатами Ліцензійних умов поділяються на планові та позапланові.

Відповідно до п. 2.1 Порядку планові перевірки додержання ліцензіатами Ліцензійних умов проводяться згідно з річним планом. Позапланові перевірки відповідно до п. 2.2 Порядку здійснюються органом ліцензування на підставах, визначених Законами України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” [10] та “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” [11]. Під час проведення позапланової перевірки з'ясовуються лише ті питання, необхідність перевірки яких стала підставою для її здійснення, з обов'язковим зазначенням цих питань у Посвідченні на проведення перевірки ліцензіата.

За результатами перевірки відповідно до п. 6.1 Порядку складається акт перевірки додержання ліцензіатом Ліцензійних умов. Ліцензіат, який отримав розпорядження про усунення ним порушень Ліцензійних умов, зобов'язаний згідно з п. 6.8 Порядку в установленій у розпорядженні строк усунути ці порушення та подати у письмовій формі до органу ліцензування інформацію про усунення порушень.

Підстави для анулювання ліцензії викладені у п. 7.1 Порядку [9], а саме: заява ліцензіата про анулювання ліцензії; акт про повторне порушення ліцензіатом Ліцензійних умов; рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта

господарювання; нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи-підприємця; акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для отримання ліцензії; акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності; акт про невиконання розпорядження про усунення порушень Ліцензійних умов; акт про неможливість ліцензіата забезпечити виконання Ліцензійних умов, установлених для певного виду господарської діяльності; акт про відмову ліцензіата в проведенні перевірки органом ліцензування.

Підводячи підсумки розгляду основних нормативних документів щодо сфери розробки та виготовлення спеціальних технічних засобів для оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів, в тому числі проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, зазначимо, що чинні нормативні документи створюють відповідну правову систему для проведення робіт з розробки СТЗ. Зауваження та доповнення запропоновані до розглянутих нормативних документів спрямовані на поліпшення діяльності у сфері створення СТЗ. Однак слід зазначити, як ми бачимо з проведеного аналізу нормативної бази щодо створення СТЗ, що проведення цих робіт потребує виконання цілої низки відповідних дій відповідно до встановлених норм стосовно забезпечення режиму таємності, створення відповідних умов на підприємствах-ліцензіатах та у науково-дослідних установах при проведенні наукових досліджень по розробці СТЗ, що, у свою чергу, значно ускладнює процес створення СТЗ. На нашу думку, виконання всіх встановлених норм, усунення протиріч між замовниками, ліцензіатами та контролюючим органом – СБУ та в підсумку прискорення виконання робіт зі створення СТЗ можна досягнути шляхом консолідації наукової діяльності правоохоронних органів, започаткування спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт зі створення СТЗ. Шляхом підвищення результативності та ефективності створення спеціальних технічних засобів для оперативно-розшукової діяльності може стати реалізація затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року № 649-р Концепції реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів [12] та виконання Програми реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів [13], затвердженої спільним наказом МВС, СБУ, Держкомкордону, Держмитслужбою та Державною податковою адміністрацією України від 28 лютого 2003 року № 185/78/122/102/138. Зазначені Концепція та Програма з її реалізації створюють відповідні умови для об'єднання зусиль правоохоронних органів у науковій та науково-технічній сфері стосовно створення необхідного підґрунтя для вирішення спільних завдань з наукового забезпечення правоохоронної діяльності, в тому числі в сфері розробки, виготовлення та використання спеціальних технічних засобів для оперативно-технічних заходів.

Розглянувши нормативно-правові документи у сфері ліцензування розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів як науково-технічної продукції, яка розробляється в процесі науково-технічної діяльності, ми спробуємо проаналізувати, до якої галузі права належить ліцензування розроблення, виготовлення та реалізація СТЗ.

Ліцензування певних видів господарської діяльності згідно зі ст. 14 Господарського кодексу України [14] (далі – ГК України) належить до основних засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованих на забезпечення єдиної державної політики в цій сфері, узгодження та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Ліцензування господарської діяльності має на меті підвищення ефективності та соціальної

спрямованості суспільного виробництва, утвердження суспільного господарського порядку в економічній системі України [15, с. 158].

Тобто на перший погляд ліцензування розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів відноситься до господарського права як правове регулювання одного з виду господарської діяльності. Звісно, розробка та реалізація СТЗ є господарською діяльністю. Але розробка та виготовлення СТЗ хоча і відноситься до господарської діяльності, впливає на державну безпеку. Регулювання суспільних відносин у цій сфері має на меті не захист економічних і соціальних інтересів держави, а захист безпеки держави. Для чого нормативні документи повинні передбачати недопущення незаконного обігу СТЗ під час здійснення господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням спеціальних технічних засобів, визначення класифікації цих технічних засобів для їх ідентифікації, визначення необхідних умов для проведення зазначеної господарської діяльності (можливість забезпечити умови таємності на підприємстві, відповідного пропускового режиму, кадрового забезпечення тощо).

Специфічними ознаками організаційно-господарських зобов'язань, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, які випливають із закріпленого в ч. 1 ст. 176 ГК України їхнього легального визначення, є специфічна сфера існування (процес управління господарською діяльністю, її організації та регулювання), особливий суб'єктний склад (одним з учасників завжди є суб'єкт організаційно-господарських повноважень, другим – суб'єкт господарювання), управлінсько-господарський (організаційний) характер дій (утримання від дій), що виступають об'єктом цих зобов'язань [15, 216–217].

Запропонований поділ на суб'єктів організаційно-господарських зобов'язань можна застосувати і до сфери розробки СТЗ. Служба безпеки України, яка здійснює заходи з видачі ліцензій на проведення розробки СТЗ суб'єктам господарювання, є у цьому випадку суб'єктом організаційно-господарських повноважень. Але враховуючи, як зазначалося вище, що СБУ – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, та те, що обмеження прав (тільки відповідно до ліцензії) суб'єктів господарювання на розробку СТЗ пов'язано перш за все з державною безпекою, то СБУ виступає суб'єктом організаційних повноважень, яка впливає на суб'єктів господарювання з метою забезпечення державної безпеки. Так, СБУ одночасно виступає в ролі двох суб'єктів – суб'єкта організаційно-господарських повноважень та суб'єкта організаційних повноважень з забезпечення державної безпеки.

Господарське право (як галузь права) – це система правових норм, що регулюють відносини з приводу безпосереднього здійснення господарської діяльності або управління нею (цією діяльністю) із застосуванням різних методів правового регулювання [16].

У вітчизняній юридичній науці щодо питання про господарське право як галузь права (що є дискусійним) сформувалися три основні позиції:

Перша з них – негативна. Її прихильники (С.М. Братусь, Р.О. Халфіна, Г.К. Матвеев, Я.М. Шевченко, А.С. Довгерт та ін.) вважають господарське право не самостійною галуззю права, а простим поєднанням цивільно-правових та адміністративно-правових норм, що діють у сфері господарювання.

Друга позиція щодо господарського права – позитивна (хоча й дещо категорична), вона полягає у визнанні господарського права самостійною галуззю права, яка не має нічого спільного з іншими галузями (В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко та ін.).

Третя точка зору найбільше відповідає життєвим реаліям (її прихильниками є Ю.К. Толстой, О.А. Пушкін, С.С. Алексєєв), господарське право є комплексною галуззю права, в якій зібрані правові норми основних галузей права, приурочені до одного предмета правового регулювання – господарської діяльності [16].

На наш погляд, варто погодитися з третьою точкою зору, але метою дослідження не є глибинне вивчення господарського права, а лише встановлення, до якої галузі права більше належить правове регулювання розробки, виготовлення та реалізації СТЗ.

Продовжуючи наше дослідження, варто зазначити, що розробка та виготовлення СТЗ мають малосерійний характер і призначені тільки для задоволення потреб суб'єктів оперативного-розшукової діяльності та не впливають на економічне забезпечення держави. СТЗ розробляється спеціалізованими установами, які, звісно, ведуть господарську діяльність, але займають свою специфічну вузьку нішу в економічному суспільному житті.

Як зазначає О.П. Віхров, досліджуючи організаційно-господарські зобов'язання з ліцензування господарської діяльності, призначення, характер і зміст дій з ліцензування господарської діяльності, офіційне визначення цієї категорії як засобу державного регулювання економіки вказує на управлінсько-господарський (організаційно-господарський) характер цих дій і діяльності з ліцензування в цілому [17, с. 159]. Але автор не врахував випадок розробки СТЗ та ліцензування цього виду господарської діяльності, яке пов'язано з державною безпекою. Також ліцензування можуть потребувати певні види господарської діяльності, пов'язані з виробництвом небезпечних речовин та матеріалів, ядерних матеріалів тощо. Ліцензування в наведених сферах теж не пов'язане з регулюванням економіки, а проводиться більш з точки зору безпеки людини, екології тощо. А зазначення таких термінів як “організаційний” та “управлінський” характер регулювання можна замінити на “адміністративний”.

Отже, можна визначити ліцензування господарської діяльності як категорію адміністративного (державного) та управлінсько-господарського регулювання суспільного життя в певних сферах господарської діяльності, в тому числі і в економічній сфері, які з відповідних причин потребують такого регулювання.

Наприклад, Д.Н. Бахрах вважає зупинення та анулювання ліцензії заходом адміністративного примусу, а саме припинювальними заходами [18, с. 390]. На думку російських вчених-адміністративістів А.П. Альохіна, АА. Кармолицького, Ю.М. Козлова, до припинювальних заходів примусового характеру можна віднести відмову у видачі ліцензії на певний вид діяльності, зупинення її або анулювання [19, с. 280]. Анулювання ліцензії деякі російські учені відносять до квазіадміністративної відповідальності [20, с. 78], місце якої – серед інститутів адміністративного права [21; 22]. Незважаючи на різницю поглядів вчених-адміністративістів щодо того, до якого виду заходів адміністративного примусу належить анулювання ліцензії, вони однозначно визначають адміністративно-правову природу анулювання ліцензій [23, с. 164–165].

Н.М. Шевченко, підсумовуючи, зазначає, що анулювання ліцензій на здійснення певних видів господарської діяльності слід вважати адміністративно-господарською санкцією – заходом організаційно-правового характеру, що застосовується органом ліцензування до суб'єкта господарювання за порушення встановлених законом правил здійснення виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та спрямований на припинення правопорушень [23, с. 167].

На нашу думку, це цілком логічне визначення, яке ми поділяємо, але, що стосується сфери виробництва спеціальних технічних засобів, то, мабуть, тут по-

збавлення ліцензії має характер більш адміністративний, який не спрямований на регулювання господарської діяльності, а лише на забезпечення безпеки держави.

О.В. Кашперський подає теж визначення поняття та юридичний зміст ліцензування як особливу адміністративну, управлінську процедуру, яка здійснюється в передбачених законом випадках [24, с. 1164].

О. Олійник, визначаючи правові форми вираження та закріплення суспільного інтересу до господарських видів діяльності, які можуть бути підставою для визнання певного виду діяльності такою, що потребує ліцензування, виділяє такі обставини:

– діяльність є небезпечною для необмеженого кола осіб, які не беруть участі в її здійсненні (наприклад, діяльність, пов'язана з використанням радіоактивних відходів, джерел іонізуючого випромінювання, перевезення ядерних матеріалів та радіоактивних речовин тощо);

– діяльність залучає у своє середовище необмежене коло учасників, включаючи їх майно у виробництво (банківська, страхова діяльність тощо);

– діяльність є підвищено прибутковою та потребує посиленого оподаткування, і як наслідок, додаткового контролю (створення і утримання гральних закладів, організації азартних ігор, виготовлення алкогольної продукції тощо) [25, с. 16].

З визначенням зазначених обставин, мабуть, необхідно погодитися, але їх перелік, на наш погляд, варто доповнити такою обставиною – “діяльність може призвести прямо чи опосередковано до порушення державної безпеки”. Це саме є порушенням у сфері розробки, виготовлення та реалізації СТЗ, яку ми досліджуємо.

Отже, регулювання саме господарських (економічних) відносин у ліцензуванні розробки, виготовлення та реалізації СТЗ немає. Тобто регулювання зазначеної сфери спрямоване тільки на забезпечення державної безпеки, а іншими словами, регулювання носить виключно адміністративно-правовий характер.

Адміністративно-правове регулювання сфери ліцензування розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів можна визначити як діяльність державного суб'єкта виконавчої влади (на цей час – Служби безпеки України), який одночасно є суб'єктом організаційних повноважень з забезпечення державної безпеки та суб'єктом організаційно-господарських повноважень щодо правового регулювання суспільних відносин стосовно господарської діяльності з розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів та встановлення відповідних правових норм у цій сфері.

Адміністративно-правове забезпечення сфери розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів можна визначити як діяльність державних суб'єктів органів влади стосовно правового регулювання суспільних відносин у сфері науково-технічної діяльності та державного суб'єкта виконавчої влади (на цей час – Служби безпеки України), який одночасно є суб'єктом організаційних повноважень з забезпечення державної безпеки та суб'єктом організаційно-господарських повноважень щодо правового регулювання суспільних відносин стосовно ліцензування господарської діяльності з розробки, виготовлення та реалізації спеціальних технічних засобів, а також встановлення відповідних правових норм у зазначених сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 року № 1698.

2. Порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 року № 1450.

3. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення : ДСТУ 3973-2000. – [Чинний від 2001.07.01]. – К. : Держстандарт України, 2001. – 20 с.

4. Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні положення : ДСТУ 3974-2000. – [Чинний від 2001.07.01]. – К. : Держстандарт України, 2001. – 38 с.

5. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 27. – Ст. 382.

6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12. – Ст. 165.

7. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 35. – Ст. 517.

8. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 30 січня 2011 року № 35, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2011 року за № 225/18963.

9. Порядок контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації : Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 31 січня 2011 року № 35, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2011 року за № 226/18964.

10. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 року № 1775-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 36. – Ст. 299.

11. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 29. – Ст. 389.

12. Концепція реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року № 649-р.

13. Програма реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів : Наказ МВС, СБУ, Держкомкордону, Державної податкової адміністрації та Держмитслужби України від 28 лютого 2003 року № 185/78/122/102/138.

14. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18. – № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

15. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини : монографія / О.П. Віхров. – К. : Видавничий дім “Слово”, 2008. – С. 216–217.

16. Вінник О.М. Господарське право : навчальний посібник / О.М. Вінник. – 2-ге вид., змін та доп. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. – 766 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/19991130/pravo/gospodarske_pravo_-_vinnik_om.

17. Віхров О.П. Організаційно-господарські зобов'язання з ліцензування господарської діяльності / О.П. Віхров // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 158–161.

18. Бахрах Д.Н. Административное право России : учебник для вузов / Д.Н. Бахрах. – М., 2000. – С. 390.

19. Алехин А.П. Административное право Российской Федерации / А.П. Алехин, А.Н. Кармолицкий, Ю.М. Козлов. – М., 1997. – С. 280.

20. Мельничук Г.В. Лицензирование предпринимательской деятельности / Г.В. Мельничук. – Санкт-Петербург : Информационный центр “Кадис”, 2003. – С. 78.

21. Адушкин Ю.С. Новый КоАП РФ – все ли учтено на стадии доработки? / Ю.С. Адушкин // Журнал российского права. – 2000. – № 11. – С. 38–39;

22. Иванов Л. Административная ответственность юридических лиц / Л. Иванов // Закон. – 1998. – № 9. – С. 88–91.

23. Шевченко Н.М. Анулювання ліцензії на певний вид господарської діяльності як адміністративно-господарська санкція / Н.М. Шевченко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4 (16). – С. 164–167.

24. Кашперський О.В. Поняття та зміст ліцензування певних видів господарської діяльності / О.В. Кашперський // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 1164–1169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11kovvgd.pdf>.

25. Олейник О. Правовые основы лицензирования хозяйственной деятельности / О. Олейник // Закон. – 1994. – № 6. – С. 16.

Отримано 28.01.2015